

Norsk forsikring – utvikling og strukturendringer i etterkrigstiden

av Thore S. Jordet

Thore S. Jordet

Norsk forsikring er i etterkrigstiden gjennomgått strukturelle endringer som helt har forandret næringens karakter. I denne artikkelen gir Thore Jordet en oversikt over denne utviklingen og trekker samtidig trådene tilbake til næringens tidligere historie.

Artikkelen er basert på et notat som ble utarbeidet første gang på midten av 80-tallet og revidert og ajourført i 1993, 1997 og 1999 og er igjen ajourført nå i november 2004.

Norsk forsikring før 1950

Det første norske forsikringsselskap – ”Christianiæ Byes Brand Assurance Casse” – ble opprettet etter kongelig approbasjon i 1753 og var i drift til 1827, da forsikringene ble overført til ”Den almindelige Brandforsikringsanstalt”, som ble etablert i 1767. Den første ”fusjon” i norsk forsikring var da et faktum. Anstalten var frem til 1894 å betrakte som et departementskontor. Fra 1767 var det tvungen forsikring i kjøpstedene, og Brandforsikringsanstalten hadde etter ”Cassens” nedlegging monopol på brannforsikring av bygninger i alle norske byer, noe som i praksis varte helt frem til 1913, da anstaltens nye lov trådte i kraft og institusjonen skiftet navn til Norges Brandkasse. Norges Brannkasse (etter navneendring 1938) hadde imidlertid til forskjell fra andre skadeforsikringsselskaper fortsatt forsikringsplikt.

Allerede på 1700-tallet ble det etablert flere både private og offentlige enkekasser, som var en forløper for senere livsforsikringsvirksomhet. Den norske livrenteforening ble stiftet i 1844, men ble først senere et livsforsikringsselskap etter dagens mål. Dette var forløperen for Norske Liv (i dag Nordea Liv). Det eldste private livsforsikringsselskapet, Christiania Almindelige Gjensidige Forsørgelsesanstalt, ble etablert i 1847 som det første av sitt slag i Norden. Selskapet skiftet senere navn til Gjensidige, som i dag er en del av Vital i DNB/NOR-konsernet.

På landsbygda hadde norske bønder helt siden de gamle branngildenes tid, som hadde

---

Thore S. Jordet er idag tilknyttet konsernstaben i SpareBank 1 Gruppen. Han er siviløkonom fra NHH og har arbeidet i forsikring siden 1969. Han har tidligere vært økonomi- og finansdirektør i Samvirke forsikring.

røtter tilbake til Olav Kyrres tid, prøvd å greie sine brannassuranser selv. Etter reformasjonen i 1536 ble gildene stort sett borte, og først i 1690 finner vi spor av den første brannforsikringsforeningen. Den første egentlige bygdebrannkassen ble opprettet i 1816, men fikk også relativt kort levetid. Fra 1820-tallet og utover kom imidlertid flere til, og i 1850 var 32 kasser i drift og i 1900 hele 199 kasser. Brannkassene fikk etter hvert en sterk stilling på bygdene. I 1922 opprettet brannkassene fellesinstitusjonen Samtrygd, som fikk som hovedoppgave å stå for reassurans av kassene.

Norsk skadeforsikring var før 1960 oppdelt i en rekke små og mellomstore enheter. Storebrand hadde allerede i 30-årene tatt opp i seg en del mindre selskaper og var det klart dominerende selskap. Forløperen for Norges Brannkasse ble som nevnt stiftet i 1767 og Gamle Bergen (senere en del av Vesta) i 1837. Det første innenlandske sjøforsikringsselskapet ble etablert i Langesund i 1836 (Langesundsfjordens Skibs-Assurance-Forening), men «Skibsens» i Arendal fra 1837 regnes imidlertid som pioneren på dette området. Christiania Almindelige Brandforsikringsselskab for Varer og Effekter ble stiftet i 1846. Det fikk på folkemunne etter noen år navnet Storebrand, og selskapet tok senere dette som offisielt navn. En del skadeselskaper ble etablert i siste halvdel av 1800-tallet, og etter århundreskiftet og spesielt i jobbeprosoden under og like etter 1. verdenskrig (1917-selskapene) ble det stiftet mange selskaper. En del av disse gikk konkurs i 20-årene, og det var relativt lite etableringer i den etterfølgende perioden.

Norsk forsikrings tidlige historie gjenspeiler på mange måter også nasjonens økonomiske utvikling. Først fikk vi brannforsikring og deretter sjøforsikring og livsforsikring. Ulykkesforsikring ble introdusert i 1885 og automobil- og maskinforsikring først etter århundreskiftet. Parallellen er byvekst, utenrikshandel, privat velstand og industrialisering. Dette understreker også klart sammen-

hengen mellom privat formuesdannelse og forsikring.

Lovmessig orden kom først på plass med aksjeloven av 1910. Egen lov om forsikringsvirksomhet kom i 1911. Denne loven regulerte først og fremst livsforsikringsvirksomhet og gjensidig skadeforsikring. Samtidig ble det innført offentlig tilsyn med virksomheten ved opprettelsen av Forsikringsrådet i 1912. Forsikringsavtalelov kom i 1930, og var et resultat av et nordisk samarbeid. 1911-loven innførte konsesjonskrav for livsforsikring, men konsesjonsplikt for all forsikringsvirksomhet (unntatt sjøforsikring) ble først innført i 1938. Dagens omfattende regulering av forsikrings-selskapene kom med den nye finans- og forsikringslovgivningen i 1988.

Etter innføring av generell konsesjonsplikt i 1938 stoppet nyetableringen stort sett opp, bl.a. fordi det ble praktisert behovsprøving i konsesjonsvurderingen. Forsikringsnæringen var unntatt fra deler av den generelle konkuranselovgivningen, og prissamarbeid var tillatt. Alle skadeforsikringsaksjeselskaper, også det kooperative Samvirke, var medlem av tarifforeningene, hvorav Den Norske Brandtarifforening var den mest sentrale. I alt eksisterte det ni tarifforeninger knyttet til de ulike forsikringsbransjene.

Femti- og sekstitallet

50-tallet i norsk forsikring var ikke preget av de helt store hendelser før Samvirke skapte uro i bransjen da de, inspirert av Folksam's utvikling i Sverige, gikk ut av tarifforeningene i 1957 og slo inn på nye veier, produktmessig og tariffmessig. Samvirke startet også priskonkurranse på bilforsikring, og fikk en meget sterk vekst, men måtte slå kontra i 1963 med sterkt svekket økonomi. Reelt sett hadde selskapet da antakelig negativ egenkapital.

I 1958 arbeidet det 61 skadeforsikringsaksjeselskaper og 48 gjensidige selskaper i det norske markedet, mens det var 14 livsel-

skaper. I tillegg kom ca. 50 lokale sjøforsikringsforeninger og 260 lokale brannkasser. Målt etter premieinntekt for egen regning, var de 10 største skadeforsikringsselskapene i 1960 (mill.kr.):

Storebrand	137
Samtrygdgruppen	27
Norges Brannkasse	40
Norden	21
Skuld	37
Norske Alliance	21
Æolus	33
Bergen Brand	17
Vesta	32
Viking	13

De fem største selskapene hadde 45 % av premieinntekten i markedet, og de 10 største vel 60 %.

60-årene ble først og fremst et gjennombrudd for de gjensidige selskapene. Samtrygd fikk konsesjon for alle skadeforsikringsbransjer unntatt kreditt i 1958, og kom sammen med Norsk Bilforsikring Gjensidig (NBG) for alvor på offensiven etter Samvirke's fiasco i 1963. NBG var et gjensidig selskap med tilknytting til bilorganisasjonen *Norges Automobil-Forbund* (NAF). Norges Brannkasse startet med bilforsikring i 1963 og overtok dessuten det fallerte gjensidige bilforsikringsselskapet Thule i Bodø i 1965.

Importrestriksjonene på personbiler ble avviklet i 1960, og privatbilismen slo for alvor igjennom i Norge i siste halvdel av 60-årene. De gjensidige selskapene hadde derfor med kryssalg på sine store private brannforsikringsporteføljer et godt fundament for vekst, samtidig som Samvirke på grunn av manglende økonomisk styring på begynnelsen av 60-tallet mistet trekkraften. Det ble sagt at en vesentlig grunn til at selskapet mistet styringen med økonomien var at hullkortregisteret med data for skadestatistikken, som en hadde fått med seg fra tariffforeningene, ved en feil-

takelse ble makulert. Dette skyldtes en beruset operatør på hullkortsentralen, som var alene på nattskift, og selskapet maktet først rundt 1970 å bygge statistikkgrunnlaget opp igjen på en skikkelig måte.

Samtidig førte avviklingen av brannsonene og innføring av enhetstariffing, som Samvirke presset bransjen til i slutten av 50-årene, til at Norges Brannkasse og først og fremst Samtrygdgruppen, med sterk forankring på bygdene, fikk meget gode økonomiske resultater. Samtrygd, som i 1960 i hovedsak var et reassuranseinstitutt (med 17 ansatte) for 235 bygdekasser, bygde opp en slagkraftig markedsføringsorganisasjon, og fikk til en omstrukturingsprosess i kassene. Regnskapsdata fra denne perioden tyder på at de bunnsolide lokale brannkassene antakelig subsidierte Samtrygd og dermed muliggjorde den sterke ekspansjonen på 60-tallet. Selskapene som var med i *Skadeforsikringsselskapenes Forening* (SKAFOR), tariffforeningen som omfattet de aller fleste skadeforsikringsaksjeselskapene, tapte 20 % i markedsandel på bil i løpet av 60-årene, først og fremst til Norges Brannkasse, Samtrygd og NBG og delvis Samvirke. Mye av grunnlaget for fremtidig struktur og styrkeforhold i norsk skadeforsikring ble lagt i denne perioden.

Det skjedde også enkelte sammenslåinger og oppkjøp i 60-årene. Den viktigste var Bergensfusjonen, hvor de tre mellomstore selskapene Vesta, Æolus og Bergen Brand gikk sammen til en enhet i 1963 under navnet Vesta. Storebrand plukket også opp en del småselskaper i denne perioden, som Norske Fortuna i 1963 og Viking/Minerva i 1968.

På livsiden slo Brage og Fram seg sammen i 1963. Det fusjonerte selskapet hadde i første årene to likestilte adm. direktører, og det fungerte tilsynelatende utmerket. Mot slutten av 60-tallet gikk Norske Forenede sammen med Sparetrygden til Forende. Samtidig gikk Gjensidige og Glitne sammen til ett selskap i en fusjon som til dels medførte mye uro internt.

Samvirke var som nevnt svekket økonomisk i 60-årene, men det skjedde en del viktige ting som fikk stor betydning for selskapets gjenreisning i 70-årene. LO kom sterkt inn på eiersiden i 1964, livs- og skadeselskapet ble administrativt samkjørt, selskapene fikk felles salgsorganisasjon, og den kollektive hjemforsikringen så dagens lys. Kollektiv hjemforsikring fikk imidlertid en trang start, da en storbrann i arbeiderboligene på Hadeland Glassverk første driftsår tok nesten hele årspremien for ordningen. Reassurandøren, svenske Folksam, tok imidlertid den største støytten.

Syttitallet

En av de viktigste hendelsene på 70-tallet var Nordenfusjonen i 1970, da de mellomstore selskapene Norden, Norske Alliance og Sigyn slo seg sammen. Utgangspunktet for dette var at de tidlig på 60-tallet gikk sammen om EDB-utvikling og opprettet selskapet AS EDB. Kontakten og samarbeidet her la grunnlaget for sammenslåingen av forsikringsvirksomheten. Den påfølgende sammensmelting med livselskapet Brage/Fram i 1973, resulterte i en konserndannelse med samkjørt liv og skadeselskap, etter omtrent samme modell som Samvirke innførte i 1965. Konsernet ble basert på en holdingselskapsmodell, og Norden innførte dermed et nytt organisasjonsprinsipp i norsk forsikring, som flere grupperinger senere fulgte opp. Norden kjøpte etter hvert opp en del mindre selskaper, som Neptun, Tor, Trygd og Vega, og det samme skjedde i Storebrand og Vesta.

Gjensidige Liv og Norges Brannkasse hadde et visst samarbeid, og det var også følere ute mot Samtrygd/brannkassene. Utgangspunktet var vanskelig bl.a. fordi Norges Brannkasse bygde på egen lov, som måtte endres for å få til en fusjon. Både de lokale brannkassene og Norges Brannkasse var for øvrig underlagt Kommunaldepartementet og ikke Forsikrings-

rådet og Sosialdepartementet som den øvrige forsikringsnæring. Dette førte bl.a. til at kommunalminister Nordli engasjerte seg i saken og foreslo fusjon mellom de to samt Samvirke. Det var samtaler mellom selskapene, men saken ble slått opp i pressen, og Samtrygd trakk seg fra videre drøftelser. Fusjonsdrøftelsene mellom Norges Brannkasse og Samvirke i 1973/74 førte heller ikke frem (det manglet 1 stemme på det nødvendige to tredjedels flertall i Brannkassens generalforsamling våren 1975), men forhindrede en mulig sammenslåing mellom Samtrygd og Norges Brannkasse. En annen effekt ble imidlertid at livsforsikringsselskapet Gjensidige, som tidligere hadde hatt et samarbeid med Norges Brannkasse, sa opp denne avtalen og inngikk en ny samarbeidsavtale med Samtrygd i 1974.

Da NAFs selskap NBG fikk økonomiske problemer etter å ha tariffert mot markedet, ble dette fusjonert med Samtrygd med effekt fra 1. januar 1974. Samtrygd hadde for øvrig vært fødselshjelper for NBG, da det ble etablert i 1927, og administrert selskapet de første årene. Det nye Samtrygd/NBG ble landets største bilforsikringsselskap med 350 000 motorvognforsikringer, hvorav 160 000 ble tilført fra NBG. Dette var også opptakten til et langvarig samarbeid med landets største forbrukerorganisasjon på bilområdet. Selskapet skiftet navn til Gjensidige fra 1. januar 1976, og innledet et enda tettere samarbeid med livselskapet Gjensidige, noe som på 80-tallet førte frem til etablering av felles administrasjon og integrering av en rekke funksjoner.

Endringer i lovgivningen førte også til at Norges Brannkasse i perioden 1974-78 måtte utvikle lensmannsagenturene og bygge opp en profesjonell salgsorganisasjon, noe som reelt førte til en vesentlig profesjonalisering og styrking av selskapet.

Trondhjem Forsikringsselskap ble sterkere integrert med Forenede Liv og skiftet navn til Forenede i 1977. Samvirke ble på 70-tallet gjenreist økonomisk, og vokste sterkt på sivil-

markedet med basis i den kollektive hjemforsikringen. Pallas, som var et resultat av en fusjon mellom en del mindre selskaper, ble utsatt for en «assetstrip» operasjon, og deretter solgt til Norvegia. Norvegia ble et offer i «Norinvestskandalen» og gikk inn i Vesta. Dovre ble avvirket med økonomisk bidrag fra resten av næringen etter uansvarlig satsing på lånegarantier på en stor enkeltkunde. Dovre var relativt stor i bilforsikring, og næringen fryktet en rekke uforsikrede biler på veien og gikk derfor inn med midler for å sikre styrt avvikling. Dette ga støtet til arbeid med ny forsikringslovgivning. Garantiordningen i norsk skadeforsikring er også direkte foranlediget av «Dovre-saken».

En jevn konsentrasjonstendens gjorde seg gjeldende i forsikringsbransjen gjennom 70-årene. Dels var dette en tendens som også gjaldt andre deler av næringslivet, men den var også et resultat av suksessen til Norges Brannkasse, Samtrygdgruppen (Gjensidige) og Samvirke på sivilsiden og det fusjonerte Norden, som ble et sterkt industriselskap ved siden av Storebrand og Vesta. Tarifforeningene, avløst av Fellestariforeningen fra 1958 og SKAFOR fra 1966, med sine mange spesial-selskaper hadde virket konserverende på strukturen i norsk forsikringsnæring. Samvirkes innføring av kombinerte forsikringer, som raskt ble fulgt opp av hele næringen, fjernet etter hvert grunnlaget for mange av spesial-selskapene, som ble innfusjonert i andre selskaper.

Samvirke var ikke berørt av fusjonsbølgen, men hadde betydelig organisk vekst i kjølvannet av innføringen av kollektiv hjemforsikring i fagforbund etter fagforbund utover på 70-tallet. Fagbevegelsens stønadskasse, FSK, som hadde vært et diskusjonstema i fagbevegelsen i mange år, ble i 1971 avløst av «Grunnforsikringen», en stor gruppelevsforsskring i Samvirke, og gjorde Samvirke til det førende selskap på gruppelevsområdet i Norge. Samvirke og Gjensidige innførte også naturskade-

dekning som en del av brannforsikringsvilkårene på bygning. Dette ble avløst av en obligatorisk poolordning, Naturskadepoolen, fra 1980, som overtok mye av ansvaret fra Statens Naturskadefond.

Kommunal Landspensjonskasse (KLP) ble etablert som en «forvaltet» kasse inn under Norsk Kollektiv Pensjonskasse (NKP) i 1949, mens sentral- og finansadministrasjonen holdt til i By og Herredsforbundet (nå: Kommunenes Sentralforbund – KS). Dette samarbeidet varte helt til 1974 da KLP fikk egen konsesjon som forsikringsselskap. Samme år ble «Felles kommunal pensjonsordning» opprettet. Tjenestepensjonsordningen ble dermed administrativt forenklet og mer likeverdig overfor medlemmene. Den skilte seg ut fra andre tjenestepensjonsordninger ved at den hadde gjennomsnittspremie, dvs lik premie for kvinner og menn – og for unge og eldre arbeidstakere.

For NKP, som mistet rundt 40 % av sin forvaltning, ble dette en hard periode. De valgte i størst mulig grad å unngå oppsigelser og avvikling av viktig kompetanse, men satset på å øke kvalitet og profesjonalitet for å legge bedre grunnlag for fremtidig utvikling. Det sies at i enkelte tilfelle ble til og med EDB-systemer produsert «for lager». Det hadde jo ingen hensikt å implementere nye og mer effektive systemer når en ikke kunne nyttiggjøre seg effektiviseringsgevinsten.

Åttitallet

Den foreløpige sluttsteinen for sammenslåingene ble satt med fusjonen Storebrand-Norden i 1982. Med påfølgende oppløsning av Skafor fra 1983, som rev vekk tariffgrunnlaget for de mindre selskapene, og etterfølgende priskrig, måtte dette gi en ytterligere sanering i bransjen. Selskapet A/S EDB (i dag EDB Business Partner ASA) hadde, med Norden som førende part, forsynt de mindre selskapene med EDB-løsninger, og dette var også et

ytterligere moment for endringer. Storebrand Norden fusjonen førte for øvrig til mye indre uro, og mange ledere forlot selskapet i de etterfølgende årene.

En ny opptrapping i konsentrasjonsutviklingen var «sammenslåingen» av Norske Folk og Norges Brannkasse til UNI Forsikring, som ble besluttet høsten 1982 og iverksatt fra 1984, og som siden tok opp i seg en del mindre gjensidige skadeselskaper samt sjøforsikrings-selskapet Polaris (fra Vesta). UNI ønsket egentlig å kjøpe hele Vesta, men myndighetene ville ikke gi konsesjon. De mindre aksjeselskapene, som var igjen, gikk stort sett inn i Storebrand (If) og Vesta. Skadeselskapet Norge i Drammen ble kjøpt opp av Forenede.

Etter oppløsningen av SKAFOR fikk vi en sterk priskonkurranse på næringslivsforsikring utløst av Vesta. Dette svekket først og fremst industriselskaperes økonomi. Privatmarkedet var mindre berørt av denne konkurransen, og dette styrket Gjensidige og Samvirke. Samvirke tapte imidlertid i løpet av 80-tallet store beløp på mottatt reassurans og gikk helt ut av denne virksomheten i 1990. Selv om tapene stort sett ble oppveid av fortjenesten på norsk forsikring, svekket likevel Samvirke sin økonomiske stilling, mens Gjensidige og også Forenede kom økonomisk styrket ut av 80-årene. Gjensidige la i disse årene grunnlaget for sin senere suverene soliditetsmessige posisjon.

Et annet forhold som svekket forsikrings-selskapene, var satsingen på finansieringsselskaper. Finansieringsselskapene hadde som følge av restriktiv kredittpolitikk en sterk ekspansjon i 70-årene og begynnelsen av 80-årene. Det viktigste markedsføringsleddet var forsikrings-selskaperes assurandører. Ved lovregulering av virksomheten i 1976 ble mange mindreselskaper og useriøse aktører eliminert, og finansieringsselskapene ble sterkt forsikringsdominert på eiersiden. Finansieringsselskapene ble de første offer for finans-krisen på slutten av åttitallet, og dette medfør-

te en ytterligere svekkelse spesielt av Storebrand og Vesta. Nevi's fall var den direkte årsak til at Vesta ble kjøpt opp av det svenske konsernet Skandia. Siden myndighetene ikke ga Skandia konsesjon for livsforsikring, førte det til at NKP (Norsk Kollektiv Pensjonskasse) «overtok» Hygea, til tross for at Hygea var majoritetsaksjonær i NKP, men uten særlig innflytelse på grunn av stemmerettsbegrensninger. Slik oppsto Vital.

På sjøsiden har vi tradisjonelt hatt en rekke gjensidige selskaper. Gjennom opprettelse av Sjøtrygdgruppen ble imidlertid sjøtrygdela-gene samlet i en samarbeidende enhet i 1986, og flere skipsassuransforeninger er fusjonert sammen med rederselskapet UNITAS. P&I-klubbene Skuld og Gard, som dekker rederansvar, er bygd opp til å være betydelige enheter også internasjonalt og med betydelig internasjonal representasjon. Innen P&I (rederansvar) praktiseres fortsatt delvis det gamle gjensidighetsprinsippet med etterutligning av premie.

Vi har imidlertid også sett tendens til enkelte motreaksjoner mot konsentrasjonen ved at det på slutten av 80-tallet, for første gang på lenge, ble etablert nye selskaper basert på nisjetenkning. Revitaliseringen av Protector var også et utslag av denne tendensen (senere overtatt av Zürich). Det nye livselskapet David ble i en periode overtatt av Irish Life og senere videresolgt til SpareBank 1 Gruppen. Aktiv, som var etablert av forsikringsfolk med bakgrunn i Storebrand, ble overtatt av General Accident, men senere solgt igjen til Vesta. Vestas Dial var også et nisjekonsept. Aktiv og Dial drev videre som egne selskaper innen Vestagruppen. Nisjeselskapet Plus, som ble opprettet av UNI, ble drevet videre som eget merkenavn innen Storebrand, men juridisk sett som en del av Storebrand Skade. Sammenslåingen av et par mindre selskaper i Star endte med kollaps.

Samvirke inkluderte fra 1982 yrkessykdomsdekning i sin ulykkesforsikring, og i

1984 lanserte Samvirke og Storebrand i fellesskap Trygghetsforsikring, som var en forløper for den senere lovpliktige yrkesskadeforsikringen. Administrasjon og markedsføring av Trygghetsforsikringen ble, inntil den ble avløst av yrkesskadeforsikringen, drevet av et separat felleskontor med eget styre.

Det gjorde seg også gjeldende en økende interesse for captives (egenforsikringsselskaper). Hydros Industriforsikring og Statoils selskap er imidlertid de eneste som i dag har noe volum av betydning. Samlet ligger det imidlertid også et ikke ubetydelig volum i captiveselskapene

På livsiden gikk fusjonsbølgen etter de sammenslåingene som skjedde på 60-tallet, saktere enn i skadeforsikring. Bransjen har vært sterkt regulert fra myndighetene, og dessuten hatt klare kartelltrekk. Antall selskaper har også vært mindre, men noen flere fusjoner kom etter hvert. Storebrand Liv er historisk sett et resultat av Norden (Brage/Fram) og Idun og senere også Norske Folk (UNI). Alfa (senere NOR livsforsikring) var et resultat av en sammenslåing av Liv Nor (tidl. Norsk Spireselskap) og målfolkets selskap, Andvake, i 1990. Livselskapet David ble etablert i 1985 av en gjeng unge entusiaster, og var bortsett fra KLP, det første livselskap som ble etablert etter 1938. David satset etter hvert på distribusjon via bank og fikk særlig innpass i sparebankene.

Utviklingen i 70- og 80-årene var først og fremst preget av et stadig sterkere samarbeid og administrativ integrasjon mellom liv og skadeselskaper. Norske Folk var stiftet av 7 andre livselskaper for å drive «folkeforsikring», dvs. småforsikringer med ukepremie. Eierselskapene la også inn kollektiv pensjon i fellesforetagendet, da man ikke trodde det hadde noe særlig vekstpotensiale. Norske Folk ble en gjøkunge, som vokste seg frem til det dominerende kollektive pensjonsforsikrings-selskap i Norge. Norske Folk ble fra 1979 løstrevet ved omdannelse til gjensidig selskap,

noe som senere muliggjorde forbindelsen med Norges Brannkasse til UNI Forsikring.

Myndighetens kontroll med forsikringsselskapene ble vesentlig styrket på slutten av 80-tallet. Det nåværende Kredittilsynet ble opprettet i 1986 ved sammenslåing av Forsikringsrådet, Bankinspeksjonen og Meglerkontrollen. Vi fikk også ny forsikrings- og finanslovgivning i 1988. Dette var fullmaktslover, og en hærskare av forskrifter ble satt i kraft i de etterfølgende årene. Den nye lovgivningen fokuserte meget sterkt på forsikringsselskapene som finansinstitusjoner. Forsikringsaspektet kom mindre frem, og lovgivningen favoriserte reelt sett AS-formen fremfor gjensidig eierskap og struktur. Konsekvensene av dette ble ikke vurdert. Differensierte eierformer ble ikke tillagt vekt.

Forsikringstakerstyrte selskaper vil, som et resultat av eierstrukturen, ha innebygd korrektivmekanismer, som ikke kommer frem i et vanlig aksjeselskap. Vi kan også i ettertid konstatere at det var de kooperative/gjensidige selskapene som sto for mye av fornyelsen og vekstkraften i norsk forsikring mellom 1960 og 1990. Dette har dermed til en viss grad også utløst strukturendringene på aksjeselskapssiden. De forsikringstakerstyrte selskapene hadde i 1960 26 % av premieinntekten for egen regning i norsk skadeforsikring. I 1984 var dette økt til 47%. Det norske forsikringslandskapet endret således fullstendig karakter i denne perioden.

Nittitallet

Livselskapene hadde hatt en svært beskyttet tilværelse begunstiget av skatteregler, og mange selskaper betraktet seg mer som samsunnsinstitusjoner enn som næringsvirksomhet. Med konserndannelsene kom nye krefter inn i ledelsen, og selskapene ble mer markedsorientert. Ukritisk fokusering på hull i skattereglene (lånefinansiert kapitalforsikring, livrente) og kortsiktig tenkning i bransjen skapte

imidlertid reaksjoner i politiske kretser. Dette preget til en viss grad utformingen av rammebetingelsene som fulgte av ny lovgivning.

Den nye lovgivningen fikk således de mest dramatiske konsekvenser i liv, hvor soliditeten, som lå i de ufordelte forsikringstakerfondene, ble utradert over natten og erstattet med egenkapitalkrav. Dette utløste omdannelsen av UNI til aksjeselskap i 1990, noe som igjen la fundamentet for fusjonen med Storebrand i 1991.

Vi hadde i slutten av 80-årene en godt balansert «maktstruktur» i norsk forsikring med relativt jevnbyrdige blokker med de børsnoterte selskapsgruppene Storebrand, Vesta og Forenede på den ene siden og UNI, Gjensidige og Samvirke, bygd på kooperative eierformer, på den andre siden.

Fusjonen mellom UNI og Storebrand hadde, på det tidspunkt den ble gjennomført, ingen reell fornuftig begrunnelse i det norske marked. Berettigelsen lå først og fremst i å bygge opp en enhet som ville bli sterk nok til å satse internasjonalt. Mulighetene for dette ble ødelagt med det mislykte Skandiaraidet i 1991-92, som førte til at UNI Storebrand en periode ble satt under offentlig administrasjon.

For avholdsfolkets selskap Ansvar Varde førte nye rammebetingelser med kapitalkrav til en ny selskapskonstellasjon, idet de gikk inn i et reelt internordisk selskap sammen med Ansvar i Sverige. Avholdsfolkets Ansvar i Sverige ble imidlertid i 1997 overtatt av Salus, etselskap med tilknytning til svenske akademikerorganisasjoner.

Vi har også sett tilløp til nordiske strategiske allianser som Folksam/ALKA/Samvirke-samarbeidet og Gjensidige og deres søsterselskaper i de nordiske land (Länsförsäkringar, Tapiola og Alminnelig Brand). Samarbeidet Folksam/ALKA/Samvirke var også fra 1991 basert på gjensidige eierinteresser, og selskapene gikk så langt at de utredet etablering av et nordisk forsikringskonsern. En forutsetning for dette var at Folksam Sak ble omgjort

til aksjeselskap, men her ombestemte Folksams styre seg. Med de store kredittforsikringstapene og etterfølgende lederskifte fikk dessuten Folksam sterkere internfokus, og saken rant ut i sanden. Folksam eide imidlertid 25 % av Samvirke frem til 2000.

Ny lovgivning i 1991 åpnet opp for finanskonsern, og dette resulterte i at Sparebanken NOR gikk inn i Alfa Liv (som skiftet navn til NOR forsikring) og Kreditkassen overtok Norske Liv. Dessuten overtok DNB Vital i konkurranse med et større nederlandsk selskap, som ikke fikk konsesjon av norske myndigheter, og SpareBank 1 Gruppen kjøpte David (nå SpareBank 1 Liv). Gjensidige og Storebrand valgte å bygge opp egne banker, Storebrand fra bunnen av (senere styrket ved kjøp av Finansbanken i 1999) og Gjensidige ved å kjøpe opp en mindre forretningsbank.

Forenede hadde i lang tid ligget i strid med enkelte av sine eiere, og høsten 1991 la Gjensidige inn et bud på Forende. Dette ble ikke mottatt med stor entusiasme innen Forende, og dessuten meldte også danske Codan seg på banen, antakelig etter innspill fra ledelsen i Forenede. Det oppsto en komplisert og til dels nokså fastlåst situasjon, og midt oppe i det hele fikk det lånefinansierte holdingselskapet til Forende likviditetsproblemer da långiverne ikke ville fornye lånene. Forenede måtte da kontakte Gjensidige for å redde situasjonen, og Gjensidige overtok selskapet i 1992. Fra 1. april 1993 ble ny konsernorganisasjon etablert. Dermed ble det lagt en ny foreløpig sluttsten i en tredve år gammel prosess som omstrukturerte norsk forsikring fra et stort antall små og mellomstore selskaper til et fåtall store enheter. Fire selskapsgrupper fikk da en samlet markedsandel på over 90 % av landbasert norsk skadeforsikring.

Men strukturendringene var ikke slutt. I 1997 gikk Samvirkegruppen og Landsbanken, som hadde delvis sammenfallende eiere, sammen til et konsern. Gruppen skiftet i 1998 navn til VÅR. VÅR Gruppen kjøpte i 1998

Salus Ansvars norske virksomhet hjem fra Sverige og drev dette videre under merkenavnet Varde på samme måte som Storebrand drev Plus.

Gjensidige overtok en betydelig kjøpe- og kredittkortvirksomhet fra Forende, og dette ble lagt inn i Gjensidige Bank. Banken vokste sterkt og ble på mange måter en gjøkunge i skadeselskapet (100 % eid datterselskap). Gjensidige besluttet derfor å omdanne banken til sparebank. Resultatet ble imidlertid at Sparebanken NOR og Gjensidige søkte sammen i et felles konsern. (Reelt sett en administrativ og styringsmessig overbygning av sideordnede gjensidige selskaper). Myndighetene endret også lovgivning for å muliggjøre dette og ga konsesjon i 1999.

Utenlandske selskaper har etter inngåelsen av EØS-avtalen i betydelig grad meddelt interesse for å drive grenseoverskridende virksomhet mot Norge, uten at det synes å ha økt omfanget så mye i praksis. Innen sjøforsikring har utenlandske selskaper tradisjonelt vært inne i betydelig grad, og vi har også sett tendenser til at de til en viss grad også kommer inn på kommuner og bedrifter. Det foreligger imidlertid i liten grad statistikk som forteller noe om dette volumet. Når det gjelder direkte etablering i Norge ved selskap eller filial, er virksomheten beskjeden. Cornhill (Royal & Sunalliance) har lagt ned og solgt porteføljen til Vesta, og Ansvar (Varde) gikk til VÅR. Det mest betydelige utenlandske selskapet har vært Zürich Protector. Trygg-Hansa er også etablert i Norge ved oppkjøp av Rutebileiernes selskap og drev en periode aggressiv priskonkurranse på bilforsikring (OBOS-forsikringen). Dette endte imidlertid med en økonomisk katastrofe, som morselskapet måtte rydde opp i. Selskapet har siden 1999 vært drevet som en filial av Trygg-Hansa i Sverige

Storebrand ble etter hvert mer og mer preget av en ledelse med finansiell tenkning og forankring, og etter et mislykket sammenslåingsforsøk med Kreditkassen, søkte Store-

brand samarbeid med Skandia, senere også finske Pohjola. De la i 1999 skadeforsikringsvirksomheten inn i et nytt selskap «If» med hovedkontor i Sverige. Skadeforsikringsvirksomheten i Storebrand ble således overført til en svensk filial. Finske Sampo/Varma kom inn i 2002, og i 2004 kjøpte Sampo ut de andre eierne. If har virksomhet i hele Norden og Baltikum, men er relativt lite i Danmark. Skadeselskapet bar tidligere en stor del av Storebrandgruppens infrastruktur, og Storebrand Liv har siden slitt med distribusjonskapasiteten.

Bankene hadde vært tilbakeholdne med å gå inn i skadeforsikring idet de har vært redde for at misnøye med skadeoppgjør skulle smitte over på banken. Sparebanken Hedmark overtok imidlertid Lokal Forsikring, som var et selskap etablert av en liten utbrytergruppe av brannkasser i Gjensidigesystemet, og kom tilsynelatende godt ut av det. En annen sak er at de på grunn av senere samarbeidsavtale med Sparebanken NOR ble tvunget til å selge dette til Gjensidige.

Skandiaeide Vesta måtte selges som følge av If-samarbeidet til Skandia og Storebrand. Resultatet ble at Vesta Liv gikk sammen med Nordeas (tidl. Kreditkassen) Norske Liv, mens skadeselskapet ble solgt til danske Tryg. Codan, den danske grenen av Royal & Sunalliance-konsernet (majoritets eid), har gjennom lang tid vist interesse for å komme inn på det norske marked. Man mislyktes i å overta Forenade, men gikk inn i Nordenfjeldske som tegnet livsforsikring via Fokus Banks filialer (for øvrig overtatt av Den Danske Bank). Nordenfjeldske er nå også overtatt av Den Danske Bank. Codan har imidlertid kjøpt Trygg-Hansa i Sverige og er dermed nå også inne på norsk skadeforsikringsmarked, men er så langt ingen betydelig aktør.

Ved tusenårsskiftet var situasjonen blitt den at majoriteten av det norske skadeforsikringsmarkedet var dominert av utenlandske selskaper.

Etter år 2000

Vesta overdro sin sjøforsikringsvirksomhet til If som igjen har inngått et samarbeid med P&I-assurandøren Gard i Arendal ved opprettelse av et managementselskap som skulle drive hele sjøforsikringsvirksomheten. Fra 2004 er hele Ifs nordiske sjøforsikringsvirksomhet overført til Gard, dels direkte og dels via 100 % reassuranse. Dette er lagt inn i et nytt aksjeselskap Gard Marine & Energy.

Rederansvarsforsikringsselskapene Skuld og Gard er i utgangspunktet gjensidige "klubber" og er store også i internasjonal sammenheng på dette spesielle segmentet (P&I). Ellers består nå norsk sjøforsikring foruten If av Sjøtrygdgruppen/sjøtrygdslagene og noen mindre til dels rederstyrte selskaper. Gjensidige, som en periode var relativt stor innen sjø og energi, konsentrerer seg nå innenfor sjøforsikring om kyst- og fiskefartøyer. Bluewater er en nyskaping og har tatt over sjøforsikringsporteføljen til Zürich, mens Vesta har overtatt mye av Zürichs landbaserte portefølje.

Vannkraftselskapene i Norge dannet sitt eget captive i 1989, i første omgang administrert av Storebrand Skade. Senere kom også svenske energiselskaper med, og forsikringsselskapet fusjonerte i 2003 med Fender som har sine aner tilbake til Kystskipsassuransen, som ble etablert i 1941. Selskapet heter i dag NEMI og satser spesielt innen energi- og sjøforsikring samt havbruk og luftfart.

SpareBank 1 startet nytt skadeselskap fra grunnen av og kom i drift sent i 1998. DNB inngikk avtale med Lloyds om å selge forsikring for dem i Norge via Vital Skade, etablert i 1999. Vital selger i dag dessuten skadeforsikring dekket i Gjensidige NOR Forsikring. Eikagruppen – nå Terra Gruppen – som består av mindre selvstendige sparebanker startet skadeselskap i 2000. Terra Skadeforsikring har hatt god vekst og har nå en markedsandel på 2,6 %.

SpareBank 1 Gruppen kjøpte VÅR Bank og Forsikring i 2000 og fusjonerte liv- og skadeselskapene med sine egne selskaper. Formelt ble det VÅR-selskapene som drev videre, men de skiftet umiddelbart navn til SpareBank 1. Jernbaneansatte har sitt eget forsikringsselskap, stiftet allerede i 1895, og har nå også etablert egen sparebank, basert på det tidligere interessekontoret, som inngår i felles administrasjon med skadeselskapet. Selskapet heter nå Jernbanepersonalets bank og forsikring.

Mellom Sparebanken NOR og skadeselskapet Gjensidige NOR Forsikring oppsto det etter hvert en kulturkonflikt, og partene valgte å løse opp integreringen og fortsette på samarbeidsbasis basert på en langsiktig avtale, mens livselskapet ble sterkere integrert med banken. Ved fusjonen mellom NOR og DNB i 2004 ble livselskapet fusjonert inn i Vital. Gjensidige NOR Forsikring er imidlertid en betydelig eier i DNB/NOR.

Tryg og Vesta er i ferd med å bli sterkere integrert, og de sentrale staber samles etter hvert i Danmark. Datterselskapet Aktiv er innfusjonert i morselskapet, mens virksomheten til tidligere Dial drives videre i datterselskapet Enter Forsikring.

Innen skadeforsikring finnes det foruten de store riksdekkende selskapene for så vidt ennå et mangfold av små selskaper og utenlandske agenturer. Men dette er selskaper som stort sett henvender seg til bestemte kundegrupper eller dekker spesielle forsikringstyper og som markedsmessig betyr lite. Kredittilsynet opererer således ved utgangen av 2003 med 46 skadeselskaper, 13 lokale sjøtrygdslag, 20 brannkasser og 30 filialer/generalagenturer. I tillegg kommer utenlandske selskaper som har meldt at de driver grenseoverskridende virksomhet uten å være etablert i Norge.

Strukturendringen gikk saktere innen liv, men i dag er livvirksomheten dominert av Storebrand, de tre bankeide selskapene Vital, Nordea og SpareBank 1 og det frittstående

KLP (gjensidig – dvs. eid av kommunene). Dessuten driver Danica og Svenska Handelsbanken med unit linked forsikring. I tillegg kommer 107 private pensjonskasser, 30 kommunale pensjonskasser og 50 pensjonsfond. For øvrig selger skadeselskapene Gjensidige, Vesta og Nordenfjeldske dødsrisikoforsikring.

Internasjonal reassuranse var på 70 og 80-tallet et betydelig virksomhetsområde for norsk forsikring. I dag er dette vekkt. Ingen av de direkte tegnende selskaper driver virksomhet av betydning på dette området i dag, og Oslo Re (tidl. Storebrand International) er under avvikling. Kredittforsikring er det også lite igjen av. Storebrand solgte sitt selskap til Gerling allerede i 1996. De øvrige kredittforsikringselskapene er stort sett avviklet eller har minimal virksomhet.

KLP betyr mye på tjenestepensjonsområdet og kunne hatt potensial til å bli noe mer. Så langt har imidlertid KLP holdt seg til kommunal sektor og driver foruten pensjon virksomhet innen gruppelev, skadeforsikring og fondsforvaltning og er dessuten en stor eiendomsforvalter. Det pågår en prosess for eventuelt å omdanne KLP til aksjeselskap. Lykkes dette, ligger veien åpen for at selskapet blir kjøpt opp.

Soliditetsmessig kom norsk forsikring svekket ut av 80-åra. På liv var dette en direkte følge av nye rammebetingelser. På skade var det selvforskyldt. Soliditeten ble bygd kraftig opp igjen i første halvdel av 90-åra. På slutten av 90-tallet og i begynnelsen av 2000-tallet kjørte skadeselskapene igjen med for lavt premienivå og fikk redusert solvens, samtidig som reassurandørene gikk på store tap. Livselskapene gikk på kraftige smeller i aksjemarkedet i 2001 og 2002 og fikk sin risikobærende evne kraftig redusert. Både liv- og skadeforsikring er nå i ferd med å gjenvinne solvensnivået.

Soliditetsmessig skiller Gjensidige NOR Forsikring seg ut blant skadeselskapene, og med salget av Lindorff m.m. i 2003 i forbin-

delse med DNB/NOR-fusjonen realiserte selskapet gevinster som gjør at selskapet i dag fremstår som overkapitalisert. Antall brannkasser i Gjensidigestrukturen har stadig gått ned etter som kassene etter hvert har valgt å gå inn i Gjensidige. Fra 2004 består Gjensidige NOR Forsikring av 5 regionenheter med egne lokalstyrer og 20 tilknyttede brannkasser. Brannkassene er små og kan bare tegne ren brannforsikring på egne bøker. Øvrige elementer i kombinert forsikring må dekkes i Gjensidige. For øvrige produkter er de agenter for Gjensidige.

Forsikringsnæringen er antagelig den næring i Norge som over kort tid har opplevd de mest dramatiske endringene i rammebetingelsene. Virkningen for livselskapene ble i første omgang dempet av at bankvesenet lå nede på begynnelsen av 90-tallet, men i dag domineres norsk livsforsikring av bankene.

Unit linked forsikring ble tillatt i Norge i 1997, men i egne aksjeselskaper. Alle de større grupperingene opprettet slike selskaper, og selv om dette foreløpig er relativt smått vil antagelig dette være et vekstområde innen liv fremover, hvor innskuddspensjon etter hvert forventes å overta for ytelsesbasert tjenestepensjon. Det vil for øvrig nå bli åpnet opp for at unit linked og tradisjonell livsforsikring kan drives i samme selskap. Unit linked har også medvirket til å øke fokuseringen på fondsparing generelt. Fondssparing tok først av i Norge på 90-tallet, men utviklingen går i bølger.

Norsk forsikring er i internasjonal sammenheng meget sterkt konsentrert. Dette illustreres klart av "Herfindalindeksen", som amerikanske antitrust-myndigheter legger sterk vekt på. Anvendt på norsk forsikring gir indeksen relativt ekstreme verdier. Fremveksten av blandede finanskonsern ga også en ny endringsbølge med forskyvning av markedsandeler. Norsk bankvesen er i dag sterkt involvert i forsikring både som eier og ikke minst som distributør, hvor bankfilialene har overtatt de

tidligere assurandørenes rolle. Assurandørkorpset ble etter hvert en dyr salgskanal, og det lå store synergieffekter i distribusjon via bankfilialene.

På 70-tallet og 80-tallet vokste det frem såkalte kombiselskaper, dvs. selskaper hvor liv og skadeforsikring ble drevet i samme selskapsgruppering med felles salgsorganisasjon. Med store deler av skadeforsikring på utenlandske hender og bankenes inntog i livsforsikring er dette bildet sterkt endret i løpet av få år, og i dag er det bare SpareBank 1 som driver livs- og skadeforsikringsvirksomhet av betydning innen samme konsern. Bortsett fra Storebrand og KLP er livnæringen nå helt bankstyrt.

Ny livsforsikringslovgivning, som nå er på trappene, vil endre livselskapenes rammebetingelser drastisk igjen ved at produkter med overskuddsdeling forsvinner, og selskapene må prise rentegarantien separat og selv bære ansvar for administrasjonsunderskudd.

Livselskapene ble sterkt svekket etter de store finansstapene i 2001 og 2002 og har sterkt redusert risikobærende evne. Det lave rentenivået er også en utfordring for livselskapene. Skadeselskapene viser nå etter flere år med svak drift gode resultater. Det er imidlertid sterk ubalanse i soliditetsforholdene mellom Gjensidige og de øvrige større skadeselskaper.

Den strukturelle utviklingen fremover henger i stor utstrekning også sammen med bankstrukturen så integrert som bank og forsikring nå er i Norge. Parallelt med konsentrasjonen kommer det imidlertid også til nye selskaper. Navnet David ser for eksempel nå ut til å gjenoppstå som et nytt livselskap som skal administrere fripoliser. Skadeforsikring skifter også til en viss grad karakter, og det gamle solidaritetsprinsippet uthules gjennom at stadig mindre segmenter får egen premie. Dette fører igjen til vansker med å avdekke enkelte risiki, og kundegrupper som ikke får tegnet forsikring. En skal ikke se bort fra at det kan

føre til at det dukker opp nye selskaper for høyrisikogrupper, slik som en bl.a. har innen bilforsikring i USA. I 2003 ble det for øvrig i Norge opprettet et selskap for å dekke legeomiddelansvar, som det ikke er mulig å få forsikret i de ordinære selskapene.

Internasjonalt ser vi ofte at etablerte distribusjonsnettverk starter forsikringssalg med eget brand, men med skiftende leverandører. Spredte forsøk i Norge har hittil ikke slått særlig an. De store bilimportørene selger imidlertid forsikring under eget brand, stort sett dekket av et selskap under ”Vesta-paraplyen”.

Fremveksten av Internett som distribusjonskanal har så langt heller ikke hatt særlig stor betydning for salg av forsikring, men Internett kan gjøre det lettere for nye aktører å komme inn og få fotfeste. Internett forventes imidlertid kanskje å få størst betydning innen forsikring som service- og informasjonskanal.

Når det gjelder utviklingen fremover, er det grunn til å anta at det er stor sannsynlighet for at de norske datterselskapene av utenlandske banker og forsikringsselskaper blir gjort om til filialer. Med den konsentrasjon av stabene utenfor Norge som nå skjer, må en forvente at de etter hvert finner det vanskelig også å måtte forhold seg til spesielt norsk regelverk. Dette kan eventuelt motvirkes ved at norske myndigheter samordner særnorsk regleverk og tolkning av EU-regelverk med i hvert fall de øvrige nordiske land. For forsikring kunne det vært naturlig å gjøre dette i forbindelse med Solvency II, men de siste signaler antyder at dette regelverket neppe kommer før 2010, og det blir for sent.

Forsikringsnæringen har nå blitt en integrert del av finansnæringen. Finansnæringen har gjennomgått store strukturendringer i etterkrigstiden, men det er likevel fortsatt grunn til å regne med ytterligere endringer i de nærmeste årene.

Oppsummering

Oppsummert har de viktigste hendelsene i forsikringsnæringen i etterkrigstiden vært:

- Samvirkes brudd med tarifforeningene og omlegging av produkt og tariffpolitikk (inspirert av søsterselskapet Folksam i Sverige) 1957-60.
- Privatbilismens gjennombrudd og de gjensidige selskapers fremmarsj i 1960 åra.
- Kollektiv hjemforsikring 1967.
- Småelskapene innfusjonert i de større selskapene, hovedsakelig Storebrand og Vesta på 70- og 80-tallet.
- Veksten i finansieringsselskapene utløst av Penge og Kredittloven 1965, med etterfølgende restriktiv kredittpolitikk.
- Skaforbruddet 1982. Priskonkurransen på næringsforsikring.
- Liberalisering av finansmarkedene på 80-tallet.
- Vestas ambisjoner som Finanshus. Nevi's fall, Skandias overtagelse.
- Ny forsikringslov 1988.
- Storebrand/UNI-fusjonen 1991.
- Åpning for blandede finanskonsern. Lovendring 1991.
- Etableringen av If – nordisk selskap 1999.
- Bankenes overtagelse av livsforsikring og fremveksten av bankassurance.

Kilder

Egne notater.

Anne Sofie Rogstad: Med Samvirke gjennom 50 år, utgitt av Forsikringsaktieselskapet Samvirke 1971.

Bjørn Bjørnsen: VÅR Historie. Utgitt av Landsbanken Samvirkegruppen AS 1998.

Ulf Arvid Mejlænder: Tiden går – fra beskjeden grunntanke til solid finanskonsern, utgitt av Gjensidige Forsikring 1997.

Egil Mørk: Upublisert materiale om Norge Brannkasses og Storebrands historie.

Kristian Trosdahl: Norsk forsikring 250 år. Artikkel i Nordisk Forsikringstidsskrift 4/2003.

Fritz Hodne: Norges økonomiske historie 1815-1970. Cappelen 1981.